

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ*

Κύριοι σύνεδροι,

Ἐν τοῖς παροῦσι χρόνοις τῆς παγεραῆς πρὸς πάντα τὰ ὑψηλὰ ἀδιαφορίας καὶ τῆς κοινῆς που χαυνώσεως καὶ ἀτονίας — ἐν ταῖς πονηραῖς ἡμέραις, καθ' ἃς ὁ λίψ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ κινδυνεύει νὰ μαράνη καὶ τὴν παραμείνασαν εἰσέτι ὑγιᾶ βλάστησιν ἐν τῷ ἔθνικῷ πεδίῳ — ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἡ σύγκλησις τοῦ ἔθνικοῦ συνεδρίου ἀποτελεῖ ἡδίστην πνοὴν ζωογόνου αὔρας καὶ ἀναπτεροῖ τὰς ἐλπίδας τῶν φιλοπατρίδων ἀνθρώπων τῶν παρακολουθούντων μετὰ ψυχικῆς ὀδύνης τὴν παροῦσαν κατάστασιν. Εἶναι δὲ πάσης τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἄξιοι οἱ σχόντες τὴν πρωτοβουλίαν νὰ καλέσωσιν ἐνταῦθα ἀντιπροσώπους πασῶν τῶν τάξεων καὶ τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων, ὅπως ἐπισκοπήσωμεν ἀπὸ κοινοῦ τὴν κατάστασιν, διαγνώσωμεν τὴν βαρυτάτην τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ νόσον καὶ ἐξεύρωμεν τὰ πρὸς θεραπείαν κατάλληλα φάρμακα. Καὶ τῆς μὲν νόσου ἡ διάγνωσις δὲν εἶναι ἴσως δυσχερῆς, ὑπολείπεται δὲ τὸ κυριώτατον ἔργον τῆς ὑποδείξεως τῶν μέσων τῆς ἰάσεως. Λέγω τοῦτο, διότι οὐδεὶς ἀ-

* Ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέλθη τῇ 25 Ἰουνίου τοῦ 1927 ἐν τῷ Ἐθνικῷ Συνεδρίῳ, ὅπερ συνεκλήθη ἐν Ἀθήναις καὶ εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας προεδρεύοντος τοῦ Προέδρου τοῦ «Ἑλληνισμοῦ» κ. Ν. Καζάζη. Ὁ εἰπὼν τὸν παρόντα λόγον ἀντεπροσώπευεν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τὸ Πανεπιστήμιον ὀρισθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς Συγκλήτου.

γνοεῖ ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος νοσεῖ τὴν ψυχοφθόρον νόσον τὴν ἔχουσαν μὲν παλαιότεραν πως τὴν αἰτίαν ἀλλ' ἐπιταθεῖσαν σφοδρῶς καὶ ἐκδηλωθεῖσαν ἐναργῶς μετὰ τὸν συνταράξαντα τὰ πάντα πάγκόσμιον πόλεμον. Οὗτος ἐξήγειρε τὰ σκληρότατα καὶ ἀγριώτατα ὀρμέμφυτα τὰ συνήθως παρὰ τοῖς πρωτογόνοις ἀνθρώποις ἀπαντῶντα καὶ ἀνεκαίνισε θεωρίας τεινούσας νὰ καταρρίψωσι μὲν τὰς τέως κρατούσας ἠθικὰς ἀξίας νὰ ἀντικαταστήσωσιν δὲ αὐτῶν τὴν χρησιμοθηρίαν καὶ κοιλιοδουλείαν, τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν κτηνωδίαν. Κατὰ τὰς δοξασίας ταύτας, ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ εἶναι πλάνη καὶ «ὀπισθοδρομικότης»· ἡ εὐλάβεια πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς πολιτικὰς διατάξεις εἶναι ἀσύγγνωστος πλάνη καταγομένη ἐκ τῆς ἐλλείψεως σθένους πρὸς ἀνατροπὴν τῶν πάντων. Κηρύσσεται ἀναφανδὸν πόλεμος κατὰ τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τοῦ Κράτους· ἐπιζητεῖται ἡ διάλυσις τῶν ἱερῶν δεσμῶν τῆς οἰκογενείας καὶ ἐπιδιώκεται ἡ ἐπικράτησις τοῦ μπολσεβικισμοῦ καὶ κομμουνισμοῦ, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, τῆς ἀκράτου ἀναρχίας. Οἱ δὲ παρ' ἡμῖν προστάται καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν τοιούτων ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν ἐργάζονται ἀνευδρότως καὶ ἀπροκαλύπτως ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν ἰσχυρῶν πολιτικῶν προσώπων καὶ διαθέτοντες ἀφθονὰ ὕλικὰ μέσα, ὧν τὴν πηγὴν εἶναι εἰς πάντα εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ. Ἐχοντες λοιπὸν ἀρρήτους ὕλικοὺς πόρους ἐκδίδουσι παντὸς εἴδους ῥυπαρογραφήματα, φυλλάδια καὶ ἑφημερίδας, βιβλία καὶ περιοδικά. Ἐν αὐτοῖς δὲ διασύρουσι πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ σεμνὸν σέβασμα τοῦ Ἔθνους, ἱερὸν περιήαπτον τῆς Φυλῆς. Οὐδ' αὐτῆς τῆς θρησκείας φείδονται ἀλλὰ κηρύττουσι ταύτην ἀνεπαρκῆ νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὰς ὑπερφυεῖς αὐτῶν ἀπαιτήσεις καὶ χαρακτηρίζουσι τὸν χριστιανισμὸν ὡς χρεωκοπήσαντα. Ἐμποιεῖ ἀληθῶς τὴν φρίκην καὶ διεγείρει τὴν ἀγανάκτησιν ἢ ἀνάγνωσις τοῦ περιοδικοῦ, ὅπερ χαριέντως ἐπιγράφεται «Ἀναγέννηση» μηνιαῖο περιοδικό», καὶ οὕτινος ἡ χυδαία γλῶσσα ἀμιλλᾶται πρὸς τὰ ταπεινὰ διανοήματα. Ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τις ὀλίγας σελίδας, ἵνα ἴδῃ διὰ τίνων πνευματικῶν δηλητηριῶν προσπαθοῦσιν οἱ ἐπάρατοι ἄνθρωποι νὰ παραλύσωσι καὶ θανατώσωσι λαὸν εὐγενῆ καὶ ἀξίον κρείττονος

τύχης. Ἐκεῖ θὰ εὔρη ὁ ἀναγνώστης νοήματα παράδοξα, οἷα τὰ ἐν σελίδι 94 περὶ τῆς ἀξίας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ καθόλου περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς θρησκείας. ¹

Ὅπερ δὲ χειρόν εἶναι ὅτι ὑπ' ἄλλου συντρόφου, γράφοντος ὀλίγω κατωτέρω τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ, παρανοεῖται φρικωδῶς ὁ χριστιανισμὸς καὶ κηρύσσεται ὁ Χριστὸς ὡς κοινωνικὸς ἐπαναστάτης καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης, διότι δῆθεν εἶπε : « Δὲν ἦλθα νὰ φέρω εἰρήνη ἀλλὰ νὰ βάλω φωτιά !! » ². Οὕτω λοιπὸν ὁ χριστιανισμὸς ὁ ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων φιλοσόφων δικαίως ἀνυμνούμενος ὡς θεραπεύων ἄριστα τὰς ἠθικὰς τῶν ἀν-

1) Μία τέτοια—γράφει—ῥιζικὴ μεταβολή, τέτοια ἀνατροπὴ τῶν ἀξιῶν ἔφερε στὸν κόσμον ὁ χριστιανισμὸς. Τόσα νέα δημιούργησε μέσα μας, ποῦ ἔγιναν πιά συστατικά μας. Μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ σκεφτοῦμε κἀν τὸν ἑαυτὸν μας καὶ τὴν ἱστορίαν μας χωρὶς αὐτόν. Καὶ ὅμως ἀπὸ μιὰ ἄλλη ὄψη ἦτο γιὰ τὴν ἐποχὴ τὸν ἀπαρτίτητος. Θὰ μοῦ πῆτε : *Θέλεις μιὰ νέα θρησκεία ; Καὶ γιατί ὄχι ;* Μὰ πρέπει νὰ σκεφτοῦμε, πῶς δὲν εἶναι πάντα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία οἱ ἴδιες λειτουργίες, ποῦ ἐκπληρώνουν τοὺς ἴδιους σκοπούς. *Θέλω νὰ πῶ, πῶς ἐκεῖνο ποῦ ἔδωσε ἄλλοτε ἡ θρησκεία, δὲν εἶναι ἀνάγκη πάλι ἡ θρησκεία νὰ μᾶς τὸ δώσει.* Ἡ ἱκανοποίησις τοῦ αἰσθήματος, ἡ θέσις ἑνὸς ἀπολύτου σκοποῦ γιὰ τὴν θέληση τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτό, ἡ σκάλα τῶν ἀξιῶν, ποῦ χρειαζόμαστε, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προέλθουν ἀπὸ ἕνα ἄτομον μὲ ἀξιώσεις, πῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ θεὸ καὶ μᾶς δίνει μιὰ ἀποκάλυψη. Δὲν ξέρω μάλιστα ἂν θὰ ἦτο δυνατό νὰ δεχτοῦμε σήμερον κἀτι τέτοιο. Εἴμαστε πολὺ ἐπιρρεασμένοι, πολὺ σκοτισμένοι ἀπὸ τὸ χριστιανισμό, ὥστε νὰ μπορέσωμε νὰ κοῦσωμε τὴν λέξιν « Θεός » χωρὶς νὰ τὴ συνδέσωμε ἀμέσως μὲ τὴν παραδομένη σημασίαν, χωρὶς νὰ προκαλέσῃ ἐπομένως στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων, ποῦ εἶναι καλὰ ἢ ἄσκημα διατιθεμένοι ἀπέναντί του, τὶς ἴδιες ιδέας, αἰσθήματα ἢ ἀντιδράσεις. *Ἄνοι παλιῆς ἀξίης καὶ τώρα, ὅπως καὶ τότε, ἔπεσαν, δὲν εἶναι πῶς δὲν εἴμεθα πιά ἱκανοὶ νὰ τὶς καταλάβωμε καὶ νὰ τὶς φιάνωμε... μὰ γιατί δὲ φθάνουν πιά νὰ γεμίσουν τὴ ζωὴ μας (!)* Ἀπὸ τὴ διάλυση αὐτῆ τῶν παλιῶν ἀξιῶν οἱ δυνατώτεροι ἀπὸ μᾶς δὲν στεροχωροῦνται καθόλου, ἴσα-ἴσα βρίσκουν πῶς δίνει περισσότερὴ ἐλευθερίαν γιὰ νὰ τορίσουν τὴ δική τους ἀντίληψιν, νὰ ζήσουν ἀνάλογα μὲ τὸ δικό τους ἰδανικό.

2) Σ. 262.

θρώπων αξιώσεις, κρατύνων ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου καὶ ἐνισχύων ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν καθηκόντων, ὁ χριστιανισμὸς οὗτος δὲν φαίνεται εἰς τοὺς πανσόφους νεωτεριστὰς ἐπαρκῆς οὐδ' ἡ θρησκεία καθόλου ἱκανὴ νὰ πληρώσῃ τὰ μεγάλα καὶ δυσέφικτα αὐτῶν ἰδανικά. Κατὰ τοὺς ἡμετέρους Μαρξιστὰς καὶ κομμουνιστὰς ἡ θρησκεία εἶναι προϊὼν οἰκονομικῶν συντελεστῶν. «Ὅταν—λέγουσι— θὰ πάψουν μέσα στὴν κοινωνία οἱ οἰκονομικοὶ ἀνταγωνισμοί, ὅταν ἀλλάξῃ συνθέμελα τὸ κοινωνικοπολιτικὸ καθεστῶς καὶ τὴν ἀμάθεια τὴν ἀντικαταστήσῃ ἡ ἐπιστήμη, ποῖος πιστεύει πὼς θὰ ὑπάρχῃ θρησκεία ;» ¹

Τοιαῦται θεωρίαι ἀναπτύσσονται διεξοδικῶς καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ κυριωτάτου ἀντιπροσώπου τῆς Μαρξικῆς θεωρίας ἐν Ἑλλάδι, ὅπερ ἐπιγράφεται «Ἀρχαῖες θρησκείες καὶ Χριστιανισμός». Ἐν αὐτῷ λέγεται ὅτι ὁ «Ἰησοῦς τῆς παράδοσης εἶναι ἀπὸ χρόνια τώρα πεθαμένος. Ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ τὸν ἔθαψε μέσα στὸ χονευτῆρι τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας», ² «τὰ πρόσωπα Ἰωάννης καὶ Ἰησοῦς εἶναι ὑποθετικά». ³ Ἀλλὰ ὀλίγω κατωτέρω ὁ ἀνύπαρκτος οὗτος Ἰησοῦς ἐμφανίζεται κατὰ παράδοξον λογικὴν καὶ περιγράφεται ὡς ἐπαναστάτης ὅστις «πῆρε μερικοὺς ἔμπιστους μαθητὰς καὶ τοὺς ἀνέβασε κρυφὰ σένα ψηλὸ βουνὸ (τῶν Ἑλαιῶν ἴσως) γιὰ νὰ σημαδέψῃ τις κατάλληλες ὀχυρὰς θέσεις γιὰ τὸ κίνημά του. Καὶ ἐπειδὴ φυσικὰ σχεδίαζε τὴ συνωμοσίαν, στὸ κατέβασμα τοὺς ἀπαγόρευσε νὰ ποῦν εἰς κανένα τὸ τί κάνανε καὶ εἶδανε». ⁴ Καθόλου δὲ ὁ χριστιανισμὸς εἶναι—κατὰ τὸν σοφὸν τοῦτον συγγραφέα—«γεγονὸς καθορισμένο ἀπὸ μερικοὺς οὐσιώδεις καὶ συγκεκριμένους ὑλικοὺς ὄρους». ⁵ Ὁ χριστιανισμὸς

1) Αὐτόθι σελ. 263.

2) Σελ. 230.

3) Σελ. 261.

4) Σελ. 299.300

5) Σελ. 312.

ἔγινε ἡ θρησκεία τῶν ἐκμεταλλευτῶν καὶ ὁ διώχτης τῶν πεινασμένων». ¹

Διὰ τοιούτων θεωριῶν προσπαθεῖ ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα νὰ ὑποσκάψῃ τὴν θρησκείαν καὶ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πολιτείαν. Ὁ κίνδυνος εἶναι προφανῶς μέγας καὶ καθίσταται τοσοῦτω μεγαλύτερος, ὅσω ἐπιμονωτέρα καταβάλλεται ἡ ἐνέργεια τῆς ὀρθοῦσης προπαγάνδας, ὅπως παρασύρῃ πολλοὺς καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐργάτας καὶ φοιτητάς. Τοὺς μὲν ἐργάτας προσπαθεῖ νὰ παγιδεύσῃ διὰ τῆς δημιουργίας ἐργατικῶν ζητημάτων παριστώσα ὡς ἀφόρητον τὴν ἀνισότητά τῶν τάξεων καὶ ὡς σκληρὸν τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ Κράτους. Τοὺς δὲ φοιτητάς προθυμεῖται νὰ μυήσει τὰ νέα δῆθεν διδάγματα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, ἧς ἡ ἀξία κατὰ τοὺς καινοδόξους ταραξιπόλιδας ἔγκειται ἐν τῇ ἀνατροπῇ τῶν παλαιῶν καὶ κατ' αὐτοὺς ἐώλων καταστασῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Καὶ κατώρθωσεν ἀτυχῶς νὰ παραπλανήσῃ ὀλίγους νέους, οἵτινες ὠργάνωσαν κομμουνιστικοὺς λεγομένους πυρῆνας ἐν ταῖς διαφόροις Σχολαῖς τοῦ Παν(μ)ίου καὶ ἐνεργοῦσι τὴν διάδοσιν τῶν περιπύστων θεωριῶν. Οὗτοι πλὴν ἄλλων ἐκδίδουσι καὶ ἑφημερίδας ἐχούσας τὸν τύπον ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων. Ἡ λεγομένη «Ἐπανάσταση, ὄργανο τοῦ κομμουνιστικοῦ πυρῆνα τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς» γράφει ἐν τῷ πρώτῳ φύλλῳ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ· «εἴμαστε κομμουνιστές! κηρύσσουμε τὴν Ἐπανάσταση. Σύντροφοι! πάντα μπρός». Ἀποτεινόμενον δὲ τὸ ὑπαρογράφημα τοῦτο πρὸς τοὺς νέους ἀρχίζει ὡς ἐξῆς: «Πιστεύω πὼς τὸ πνεῦμά σου εἶναι ἐλεύτερο ἀπὸ προλήψεις, ποὺ προσπάθησαν νὰ σοῦ χαράξουν στὴν ψυχὴ, πιστεύω πὼς ὁ Διάβολος δὲν σε τρομάζει καὶ πὼς δὲν προσέχεις στὶς φλυαρίες τῶν παπάδων». Ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα γράφουσιν οἱ σύντροφοι νέοι, οἵτινες συνιστῶσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς λέγοντες «Εἴμαστε νέοι· στὸ αἷμά μας κυλᾷ ἡ ἐπανάσταση» καὶ συμβουλεύουσι «ἀκατά-

1) Σελ. 334.

παυσιο ἀγῶνα τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τῶν χωρικῶν ἐναντίον
 τῆς παλιᾶς ἐκμεταλλεύτριας κοινωνίας». Ἐνταῦθα ἔχομεν
 τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐσχάτης καταπτώσεως μᾶλλον δ' εἰπεῖν τὸν
 παντελῆ ἀφανισμόν τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος. Καὶ ἐρωτᾶται
 τίς τοῦ κακοῦ ἡ αἰτία; Ἴνα τὰ ἄλλα παραλίπωμεν, παρατηροῦ-
 μεν ὅτι ἡ ἑλλιπὴς καὶ ἀτελής μόρφωσις ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη
 ἐνταθεῖσα εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον—ὥστε ἡ λεγομένη μόρφω-
 σις νὰ μὴ διαφέρει τῆς ἀγραμματοσύνης—διακωλύει τοὺς Ἑλ-
 ληνας καὶ μάλιστα τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν ἀπὸ τῆς ἑλληνο-
 πρεποῦς ἀγωγῆς· καθιστᾷ δυσχερῆ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀδύνατον τὴν
 κατανόησιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέ-
 ρων, ὧν ἡ ἀνάγνωσις καὶ σπουδὴ θὰ ἐσφυρηλάτει βεβαίως τὸ
 γνήσιον ἦθος καὶ θὰ διέπλασσε τὸν στερεὸν χαρακτήρα. Οἱ μὴ
 ἐκμανθάνοντες τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν Ἑλληνες καὶ μὴ κατα-
 νοοῦντες τοὺς γράφοντας αὐτὴν δὲν ἐντρέφονται ἐν τοῖς ἠ-
 θικοῖς διδάγμασι τοῦ εὐκλεοῦς παρελθόντος οὐδ' ἐν τοῖς θείοις
 κηρύγμασι τοῦ ἐπιφανοῦς Εὐαγγελίου ἀλλ' ἐντροφῶσιν ἐν
 τῇ ἀναγνώσει χυδαίων ὑπαρογραφημάτων, ἅτινα παρέχει δα-
 ψιλῇ ὁ μαλλιαρισμὸς διὰ τῆς μεταφράσεως ξένων βιβλίων τῆς
 λεγομένης ἑλαφροῦς φιλολογίας. Ἄντι νὰ ἀναγινώσκωσι τὸν Πλά-
 τωνα καὶ τὸν Θουκυδίδην, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Εὐριπίδην καὶ
 τοὺς ἄλλους ἐνδόξους συγγραφεῖς—καθὰ ποιοῦσιν ἐπιμελῶς καὶ
 φιλοτίμως οἱ ἀλλοδαποὶ—οἱ πλεῖστοι τῶν ἡμετέρων μὴ στέργον-
 τες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀναγινώσκωσι τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμ-
 ματα μὴδὲ θέλοντες ἐπὶ πλέον νὰ φαίνωνται δῆθεν «ὀπιδροσθο-
 μικοὶ» προτιμῶσι τὰ κουφολόγα μεταφράσματα τῶν ἀδοκίμων
 συγγραφέων. Πόσον δὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, νοεῖ τις εὐκόλως
 παρατηρῶν ὅτι τὰ μὲν ἐπιστημονικὰ καὶ ἐμβριθῆ ἔργα δὲν εὐρί-
 σκουσι σχεδὸν ἀγοραστὰς αἱ δὲ συνήθεις μυθιστορίαι καὶ παν-
 τοῖαι ὑπαρογραφίαι ἐξαντλοῦνται εὐθὺς ἅμα ἐκδιδόμεναι. Οὕτω
 λοιπὸν οἱ πολλοὶ δὲν τρέφουσι τὸν νοῦν αὐτῶν δι' ὑψηλῶν ἐν-
 νοιῶν οὐδὲ πλουτίζουσι τὴν καρδίαν δι' εὐγενῶν συναισθημά-
 των ἀλλὰ φιληδοῦσιν ἀπλῶς εἰς τερπνάς περιγραφὰς διεγειροῦ-

σας τὴν φαντασίαν καὶ τὰ ταπεινὰ ὀρμέμφυτα. Καὶ ἐνῶ τοιουτοτρόπως διαστρέφουσι τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ ταπεινοῦσι τὴν καρδίαν ἀποβάλλουσιν ἅμα τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ κατὰ μικρὸν ἐκφυλίζονται· μὴ ἀνατρεφόμενοι ἑλληνοπρεπῶς οὔτε τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος αὐτῶν γινώσκουσιν οὔτε ἐθνικὴν ὑπερηφανίαν ἔχουσιν· ἀπομιμούμενοι τὰ ὀθνεῖα καὶ ξένα ἀποστρέφονται τὰ οἰκεία καὶ πάτρια καὶ καθίστανται ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰ σεπτὰ τοῦ ἔθνους ἰνδάλματα· οὐκ ὀλίγοι δὲ παρασυρόμενοι ὑπὸ τῶν περιέργων δογμάτων τοῦ κομμουνισμοῦ κηρύττουσιν ἑαυτοὺς διαρρηδὴν κοσμοπολίτας καὶ ὑβρίζουσι τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ὡς ἀνοήτους καὶ μωράς.

Λοιπὸν ἡ ἀπόκλισις ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως καὶ ἡ ἀδιαφορία πρὸς τὰ πάτρια, ὁ πιθηκισμὸς καὶ ἡ μίμησις τῶν εὐμιμήτων ξένων ἐλαττωμάτων εἶναι, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐκ τῶν κυριωτάτων αἰτίων τῆς παρατηρουμένης ἐπ' ἐσχάτων παρ' ἡμῖν καταπτώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ συναισθημάτος. Ἄλλ' ἄνευ ὑγιοῦς θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ φρονήματος οὐδὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εὐγενὲς συναίσθημα, οὐδὲν λαμπρὸν ἐπίτευγμα· ἄνευ ἠθικοῦ ἐρείσματος τὸ κοινωνικὸν κατασκεύασμα εὐκόλως διασεύεται καὶ ταχέως κατακρημνίζεται· ἄνευ ἠθικῆς ὁ ἄνθρωπος ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀποθηριοῦται, Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ τοιούτου κακοῦ ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀειζώων ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πρεπωδῶν εἰς τὸν ἀληθῆ ἄνθρωπον ἰδεωδῶν. Ἐπιτυγχάνεται δ' αὕτη ἡ ἐπάνοδος ἀσφαλῶς εἰς ἡμᾶς ἰδίᾳ τοὺς Ἕλληνας ἐνθεν μὲν διὰ τῆς ἀναζωπυρήσεως καὶ τονώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθημάτος ἐνθεν δὲ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ θεραπείας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ μὲν χριστιανισμὸς πραῦνει καὶ ἐξευγενίζει τὴν καρδίαν, τὰ δὲ ἑλληνικὰ γράμματα ἀναπτύσσουν καὶ ἐξαίρουσι τὴν διάνοιαν. Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ καταστήσῃ ἐκποδῶν καὶ ἀποσκορακίση συντόνως τὸν ἐπάρατον «μαλλιαρισμόν», ὅστις—καθ' ἃ ἄλλοτε ἐδείξαμεν—εἶναι ἀχωρίστως συνδεδεμένος πρὸς τὴν ἀθειάν καὶ τὴν ἀνηθικότητα, τὴν ἀναρ-

χίαν καὶ τὸν κομμουνισμόν. Ὁ χυδαῖσμός εἶναι τὸ κατάλληλον ὄργανον πρὸς διάδοσιν τῶν ἀνηθικῶν ἀρχῶν καὶ ἀνατρεπτικῶν θεωριῶν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἔχει καθήκον νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν διάδοσιν ἑφημερίδων καὶ βιβλίων, δι' ὧν οἱ πολῖται καὶ κατ' ἔξοχὴν οἱ νέοι διαφθείρονται ἠθικῶς καὶ ἐμποτίζονται ὀλεθροποιὸν δηλητήριον. Ἀπορεῖ τις τῇ ἀληθείᾳ πῶς τέλος πάντων ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις καὶ ἀνάγνωσις βιβλίων, δι' ὧν καταχλευάζεται ἀσυστόλως ἡ θρησκεία, καθυβρίζονται ἀναιδῶς τὰ ἱερὰ αὐτῆς σύμβολα καὶ καταρρακοῦται ἀναισχύντως ἡ ἀνθρωπίνη ἠθικὴ.

Ἄν δέ τινες ἐμωράνθησαν καὶ παρεφρόνησαν τοσοῦτον, ὥστε νὰ γράφωσιν ὅτι ἡ πατρίς εἶναι «φόνισσα», ἡ θρησκεία «πόρνη» καὶ ἡ σημαία «κουρελόπανον», εἶναι παράδοξον ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ κυκλοφορία τῶν βιβλίων αὐτῶν. Καὶ τὶς δὲν φρίττει ἐνθυμούμενος ὅτι οὐχὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς ἐνήλικας ἀλλ' εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς παραδίδονται ὑπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ἐγκεκριμένα πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ σπουδὴν βιβλία ἀνόσια, καθυβρίζοντα ἀναισχύντως τὰ ἱερὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος σύμβολα; Τί θὰ εἶπη τις βλέπων ὅτι οἱ παραπαίοντες τῷ λογισμῷ καὶ μυσαροὶ τῶν πάντων ἀνατροπεῖς διαφθείρουσιν ἠθικῶς τὴν νεολαίαν τῆς πολιτείας ἐγκρινούσης καὶ συναινούσης; Εἶναι τὸ πρᾶγμα οὕτω δεινὸν καὶ τὸ κακὸν οὕτω φοβερόν, ὥστε ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ λέξεων προσηκόντως. Ἐχομεν βεβαίως πολίτευμα φιλελεύθερον καὶ ἀγαπῶμεν κατ' ἔξοχὴν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐλευθερία δὲν σημαίνει ἀκολασίαν. Ἄντι τῶν ῥυπαρῶν ἐντύπων καὶ ψυχοφθόρων φυλλαδίων ἐπάναγκες νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν λαὸν ὠφέλιμα βιβλία, ἅτινα ἐν ἀπλῇ καὶ σαφεῖ καὶ ἑλληνοπρεπεῖ γλώσσει συντεταγμένα θὰ πλουτίζωσι τὰς γνώσεις καὶ θὰ εὐγενίζωσι τὸ ἦθος, θὰ φωταγωγῶσι τὴν διάνοιαν καὶ θὰ ἐμποιῶσιν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα.

Διὰ τῆς ὑλικῆς συνδρομῆς τοῦ Κράτους καὶ τῆς προθύμου ἀρωγῆς τῶν πλουσίων ὁμογενῶν δύναται νὰ καταρτισθῇ εὐκόλως λαϊκὴ οὕτως εἶπειν βιβλιοθήκη, ἣτις θὰ παρέχῃ βιβλία εἰς

τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ συντείνοντα. Διὰ βιβλίων συνοπτικῶν καὶ εὐλήπτων θὰ διδάσκηται ὁ λαὸς τὰ πορίσματα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ θὰ ἀναψύχεται οἷονεὶ ἀναβαπτιζόμενος ἐν τοῖς διαυγέσι νόμασι τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Τοιαῦτα δὲ βιβλία σύντομα καὶ εὐφωνα θὰ πορίζηται ὁ λαὸς εὐκόλως καὶ θὰ δύναται δωρεὰν νὰ εὐρίσκη ἐν βιβλιοθήκαις, αἵτινες πρέπει νὰ ἰδρυθῶσι πολλαὶ κατὰ μικρὸν οὐ μόνον ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς μικραῖς, ταῖς κώμαις καὶ τοῖς χωρίοις. ¹ Εἰς τὴν ἀνάγκωσιν ὠφελίμων βιβλίων πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ διὰ στόματος διδασκαλία γινομένη ἀνελλιπῶς ὑπὸ φιλογενῶν καὶ φιλοτίμων ἐπιστημόνων, ὧν ἔργον ἔσται ἡ παροχὴ γνώσεων καὶ μάλιστα ἡ μόρφωσις σεμνοῦ ἤθους καὶ ἐμποίησις ἐθνικοῦ φρονήματος. Ἐὰν ὑπάρχωσι κατάλληλα βιβλία καὶ βιβλιοθήκαι, σχολεῖα ἔσπερινὰ καὶ κυριακὰ, ἀναγνωστήρια καὶ ψυχαγωγικὰ κέντρα, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ φιλομαθῆς ἑλληνικὸς λαὸς θὰ προσφεύγη προθύμως εἰς αὐτὰ καὶ θὰ φεύγη ὅλως τὰ ἄσεμνα θεάματα καὶ τὰ οἰκτρὰ ἀκούσματα, ἅτινα διαστρέφουσι τὸ ἤθος καὶ διαφθείρουσι τὸν χαρακτῆρα. Εἶναι δὲ προσέτι ἀνάγκη νὰ παύσῃται σιγῶν ὁ ἄμβων καὶ νὰ ἀκούηται θερμὸν τὸ κήρυγμα τῶν ψυχοτρόφων χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ἄλλ' οὐ μικρὰν συμβολὴν εἰς τὴν διάπλασιν ἀδαμαντίνου ἤθους καὶ τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος δύνανται καὶ ὀφείλουσι νὰ εἰσενέγκωσιν αἱ σεμναὶ Ἑλληνίδες. Ἐρίτιμαί δέσποιναι καὶ δεσποινίδες, εὐμοιροῦσαι παιδείας καὶ γνησίας ἑλληνικῆς μορφώσεως, θὰ ἀναλάβωσι τὴν φροντίδα, ὅπως διὰ καταλλήλου διδασκαλίας καὶ κατ' ἔξοχὴν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν παραδείγματος τηρῶνται μετὰ στοργῆς αἱ λαμπραὶ ἑλληνικαὶ παραδόσεις καὶ ἀποκρούωνται οἱ νεωτερισμοὶ οἱ τυχὸν ἀπάδοντες εἰς τὰ σεμνὰ ἤθη καὶ τὰς ἀγνάς τοῦ ἔθνους παραδόσεις. Οὕτω θὰ φροντίσωσι πλὴν ἄλλων,

1) Περὶ τούτων πρέπει νὰ φροντίσωσιν μάλιστα οἱ δῆμοι καὶ αἱ κοινότητες.

ἵνα ἀντὶ τῶν ἀσέμων κορδακισμῶν τῶν πρεπόντων εἰς βαρβάρους καὶ ἀγροίους ἐπανέλθωσιν οἱ κύκλιοι καὶ σεμνοπρεπεῖς ἑλληνικοὶ χοροί. Θὰ καταδείξωσι διὰ τοῦ ἑαυτῶν παραδείγματος ὅτι οὐχὶ ἡ γυμνότης τῆς σαρκὸς ἢ ὁ περιτέχνος καλλωπισμὸς ἀλλ' ἡ λιτὴ καὶ ἀνεπιτήδευτος ἀμφίεσις προσδίδει εἰς τὴν γυναῖκα ἀληθῆ εὐμορφίαν καὶ ἀβρὰν χάριν· θὰ ὑπομιμνήσκωσιν εἰς τὰς ὁμοφύλους τοὺς αἰώνιον κῦρος ἔχοντας λόγους τοῦ πολλοῦ ἐκείνου Περικλέους, ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ δόξα τῆς γυναικός, περὶ ἧς ἐλάχιστος γίνεται λόγος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν περὶ ἀρετῆς ἢ περὶ ψόγου.¹

Ἀπλῶς εἰπεῖν πρέπει νὰ ληφθῆ πρόνοια ὅπως ἐκ παντὸς τρόπου θεραπεύσωμεν τὰς ὑψηλὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἀναλάβωμεν τὰς οἰκείας καὶ πατρίους ἀρετάς. Διὰ τῶν παντοίων ἀρετῶν καὶ τῶν εὐγενῶν συναισθημάτων ἐπέτυχεν ἡ Ἑλλὰς τὸ πάλαι νὰ μεταρσιωθῆ εἰς τὰ ἀθέατα τοῦ διανοητικοῦ βίου ὕψη καὶ νὰ παράσχῃ τὸ ἰδεῶδες ἀνθρωπίνης τελειότητος πρότυπον. Διὰ τῶν αὐτῶν ἀρετῶν θὰ δυνηθῆ καὶ πάλιν νὰ μεγαλουργήσῃ καὶ τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτῆς ἐντολὴν ἀσφαλῶς νὰ ἐπιτελέσῃ.

1) «Μεγάλη ἡ δόξα καὶ ἧς ἀν' ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγου ἐν τοῖς ἀρσεσι κλέος ἦ». Θουκ. 2, 45.